

УДК 342.9(477)

С.М. СИДОРЕНКО, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ

Ключові слова: принципи, нормативно-правове закріплення, принципи діяльності, Державна пенітенціарна служба України

Діяльність Державної пенітенціарної служби України (далі – ДПтС України) як і будь-якого суб'єкта правовідносин базується на основоположних керівних началах, які в науково-правових колах отримали назву – принципи. Принципи діяльності державних органів в своїх працях неодноразово досліджували такі українські і російські вчені, як: В. Авер'янов, Ю. Битяк, О. Бандурка, І. Голосніченко, Л. Коваль, В. Колпаков, А. Комзюк, В. Опришко, М. Тищенко, О. Якуба та ін. Однак принципи діяльності Державної пенітенціарної служби України важко назвати дослідженими.

Враховуючи вищевикладене, метою статті є: визначення поняття принципів діяльності взагалі, та принципів діяльності Державної пенітенціарної служби України, зокрема. У зв'язку з цим у статті планується вирішити низку завдань, а саме: уточнити етимологічне походження поняття принципи, охарактеризувати нормативно-правове закріплення принципів діяльності Державної пенітенціарної служби України, з'ясувати перелік принципів діяльності Державної пенітенціарної служби України, розкрити зміст основних, на нашу думку, принципів діяльності Державної пенітенціарної служби України.

У контексті досліджуваного питання варто вказати, що в українській мові під словом

«принцип» розуміють основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку й таке інше; особливість, що покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось [1, с.1125]. У свою чергу, в юридичній енциклопедичній літературі зазначають, що принцип – це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю та відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього та міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації. При цьому, принципам притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ [2, с.110–111].

Аналізуючи принципи діяльності ДПтС України в правоохоронній системі? варто зазначити, що відповідно до п.1 Положення про Державну пенітенціарну службу, що затверджено Указом Президента України від 06.04.2011 року, ДПтС України є центральним органом виконавчої влади [3]. Нормативно-правовим актом, що визначає організацію, повноваження та порядок діяльності центральних органів виконавчої влади України, в тому числі принципи діяльності таких органів, виступає Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 року. Згідно ст.2 вищевикладеного нормативно-правового акта, діяльність центральних органів виконавчої влади ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина, безперервності, законності, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності. Окрім цього в законі зазначено, що центральні органи виконавчої влади, якщо інше не передбачено законом, діють за принципом єдиноначальності [4]. Отже, у зв'язку з тим, що ДПтС є органом на

який поширюється дія Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», даний орган у своїй діяльності керується вищенаведеними принципами. Разом із тим, зауважимо, що центральні органи виконавчої влади, в тому числі ДПтС України, відрізняються один від одного, зокрема, метою, яку вони переслідують у своїй діяльності.

Дослідивши принципи діяльності ДПтС України, необхідно зазначити, що наведений орган влади є складовою частиною Державної кримінально-виконавчої служби України. Так, відповідно до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005 року на Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення державної політики в сфері виконання кримінальних покарань. При цьому, як слідує зі ст.6 вищенаведеного нормативно-правового акта (структура та чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України), Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції та складається, зокрема, з центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в сфері виконання кримінальних покарань [5], тобто з ДПтС України. Таким чином, можна стверджувати, що окрім принципів, які визначені в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади», ДПтС України в своїй діяльності керується також принципами, що встановлені в Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Так, до таких принципів відповідно до ст.2 вищезазначеного нормативно-правового акта слід віднести: законність, повагу та дотримання прав і свобод людини та громадянина, гуманізм, позапартійність, єдиноначальність, колегіальність при розробці важливих рішень, взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благо-

дійними та релігійними організаціями, відкритість для демократичного цивільного контролю [5]. Отже, розглянемо кожен із вищенаведених принципів діяльності ДПтС України.

Так, одним із перших принципів діяльності ДПтС України в правоохоронній системі, що були зазначені нами в рамках представленого дослідження (відповідно до положень Закону України «Про центральні органи виконавчої влади») є принцип верховенства права. Аналізуючи даний принцип, необхідно вказати на те, що він є загальноправовим та отримав своє закріплення на конституційному рівні. Зокрема, в ст.8 Конституції України зазначено, що в Україні визнається та діє принцип верховенства права [6]. Однак сутність вищенаведеного принципу, на жаль, у Конституції України не розкривається. Разом із тим, можна констатувати, що сутність принципу верховенства права все ж таки отримала своє законодавче закріплення в деяких нормативно-правових актах. Так, наприклад, у ст.8 (верховенство права) Кодексу адміністративного судочинства України встановлено, що суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого зокрема людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [7]. Доцільно зазначити, що найбільш детально сутність принципу верховенства права розкрито в Рішенні Конституційного Суду України в справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 року, де з посиланням на норми Конституції України підкреслюється рівність конституційних прав і свобод громадян, їх рівність перед законом [8]. Отже, принцип верховенства права в діяльності ДПтС України в правоохоронній системі

проявляється в тому, що під час забезпечення реалізації державної політики в сфері виконання кримінальних покарань повинно враховуватись те, що права, свободи та інтереси людини та громадянина є найвищими соціальними цінностями та не можуть бути необґрунтовано обмежені.

Якщо говорити про принцип законності в діяльності ДПтС України слід відмітити, що законність постає в кількох вимірах: як принцип здійснення державою владних повноважень (вимога законодавчого закріплення компетенції владних структур, ухвалення рішень у межах компетенції та на підставі закону, дотримання в діяльності державних структур конституційних прав і свобод людини); як принцип поведінки фізичних осіб у сфері права (реальна можливість здійснення суб'єктом права наданих йому прав за умови неухильного виконання покладених на нього обов'язків, конституційне закріплення статусу особи); як можливість звернутися за судовим захистом власних прав і наявність ефективних засобів юридичної відповідальності; тощо [9, с.498].

Необхідно зазначити, що як і принцип верховенства права, принцип законності також є загальноправовим і знаходить своє відображення в ряді положень Конституції України. Так, відповідно до ст.6 вищенаведеного нормативно-правового акта, органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Окрім цього, в ст.8 Основного Закону України встановлено, що Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони й інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй [6]. Таким чином, відповідно до принципу законності діяльності ДПтС України в правоохоронній системі не повинна суперечити положенням Конституції України, іншим законодавчим та підзаконним актам.

Іншим, не менш важливим, принципом діяльності ДПтС України в правоохоронній системі виступає принцип забезпечення поваги та дотримання прав і свобод людини та громадянина. Так, відповідно до ст.3 Конституції України людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [6]. Окрім цього, згідно із ст.4 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України», діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України проводиться на основі дотримання прав і свобод людини та громадянина. Персонал Державної кримінально-виконавчої служби України зобов'язаний поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення. Непередбачене законодавством обмеження прав і свобод людини та громадянина неприпустиме та тягне за собою відповідальність згідно із законом [5].

Варто зазначити, що принципом, який тісно пов'язаним із забезпеченням поваги та дотримання прав і свобод людини та громадянина в діяльності ДПтС України в правоохоронній системі виступає принцип гуманізму. Вищенаведений принцип зумовлює необхідність орієнтування при здійсненні правоохоронної діяльності на невід'ємні (природні) права та свободи людини, зокрема це права людини на життя, здоров'я, повагу до гідності, свободу й особисту недоторканність, свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань тощо. Суб'єкти правоохоронної діяльності зобов'язані охороняти особу, її життя, особисту недоторканність, честь і гідність тощо. Тобто всі ті природні якості, без яких вона стає просто людиною – частиною

живої природи [10, с.92].

Безперервність як принцип діяльності ДПтС України означає, що така діяльність здійснюється на постійній основі. У цьому контексті слід погодитись із тим, що для здійснення правоохорони не є необхідним наявність певного приводу, так як це робило б правоохоронну діяльність фрагментарною, неповною та не відповідало б дійсності [10, с.104].

Наступним принципом діяльності ДПтС України в правоохоронній системі є принцип позапартійності. Безпосередньо принцип позапартійності в діяльності ДПтС України відображений в ст.15 (обмеження політичної діяльності в Державній кримінально-виконавчій службі України) Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Так, відповідно до вищенаведеної норми особи рядового та начальницького складу та працівники кримінально-виконавчої служби не можуть бути членами політичних партій. Разом із тим слід зауважити, що особи рядового та начальницького складу та працівники кримінально-виконавчої служби можуть бути членами громадських організацій, статутні положення яких не суперечать засадам діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, і можуть брати участь у їх роботі у вільний від виконання службових обов'язків час [5].

Розглядаючи принцип забезпечення єдності державної політики в діяльності ДПтС України варто відзначити що цей принцип означає, що даний центральний орган виконавчої влади спрямовує свою діяльність на вирішення чітко визначених державою завдань за допомогою закріплених на нормативно-правовому рівні засобів.

Наступним принципом діяльності ДПтС України в правоохоронній системі є принцип єдиноначальності. В практичній реалізації принцип єдиноначальності може поєднуватися із принципом колегіальності. При цьому

колегіальність в обговоренні найважливіших питань дає змогу керівникові врахувати громадську думку, використовувати колективний розум фахівців, ініціативу й творчість керованого ним колективу [11, с.252]. У цьому контексті зауважимо, що в ст.2 (основні принципи діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України) Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» колегіальність при розробці важливих рішень виділено як окремий принцип [5]. Окрім цього, в Положенні про Державну пенітенціарну службу України встановлено, що для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції ДПтС України, обговорення найважливіших напрямів її діяльності та проектів нормативно-правових актів, розгляду інших питань у ДПтС України може утворюватись колегія, персональний склад якої затверджує Голова ДПтС України [3].

Наступним принципом діяльності ДПтС України в правоохоронній системі є принцип взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними та релігійними організаціями. Так, з аналізу ст.20 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» слідує, що органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, їх службові та посадові особи та об'єднання громадян у межах своїх повноважень сприяють ДПтС України у виконанні її завдань [5]. Окрім цього, вищенаведений принцип діяльності ДПтС України в правоохоронній системі полягає також у тому, що даний орган задля виконання покладених на нього завдань відповідно до Положення «Про Державну пенітенціарну службу України», зокрема, взаємодіє з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та об'єднаннями громадян щодо підготовки засуджених до звільнення з установ виконання покарань. Більш того має право залучати до виконання окре-

мих робіт, участі у вивченні окремих питань вчених і фахівців, у тому числі на договірній основі, працівників центральних та місцевих органів виконавчої влади, недержавних організацій. Відповідно до п.8 вищенаведеного Положення ДПтС України в процесі виконання покладених на неї завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими органами виконавчої влади, допоміжними органами та службами, утвореними Президентом України, органами місцевого самоврядування, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також іншими підприємствами, установами та організаціями. У разі потреби ДПтС України разом із іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади приймає спільні накази організаційно-розпорядчого характеру. Як керівник центрального органу виконавчої влади, принципи діяльності якого розглядаються, Голова ДПтС України за погодженням із Міністром юстиції України та головами відповідних місцевих адміністрацій (у разі утворення міжрегіональних органів – з головами всіх відповідних обласних державних адміністрацій) призначає на посади керівників територіальних органів управління ДПтС України [3].

Як і будь-який центральний орган виконавчої влади ДПтС України в своїй діяльності керується принципом відкритості та прозорості. З метою реалізації вищенаведеного принципу, ст.4 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» зобов'язує на будинках, де розміщуються центральні органи виконавчої влади, вивішувати таблички (вивіски) із зображенням Державного Герба України та найменуванням розташованих органів, а також піднімати Державний Прапор України [4]. Окрім цього з метою дотримання принципу відкритості та прозорості ДПтС України організовує розгляд звернень громадян з питань, пов'язаних з діяльністю ДПтС України, органів та установ, що належать до сфери її управління. Варто зазначи-

ти, що ДПтС України забезпечує висвітлення діяльності органів і установ, що належать до сфери управління ДПтС України, зокрема через засновані нею в установленому порядку засоби масової інформації та власний веб-сайт, організовує проведення семінарів, конференцій з питань, що належать до її компетенції. ДПтС України провадить у встановленому порядку редакційно-видавничу діяльність, зокрема, видає газети, журнали, бюлетені, збірники нормативно-правових актів та інші матеріали з питань діяльності органів та установ, що належать до сфери управління ДПтС України [3].

Разом із тим слід зауважити, що діяльність ДПтС України в правоохоронній системі не завжди є відкритою. У даному випадку мова йде про те, що під час виконання своїх завдань ДПтС України має справу, зокрема, із державною таємницею. У цьому контексті зазначимо, що нормативно-правовим актом, що регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України, є Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 року. Так, відповідно до ст.1 вищенаведеного нормативно-правового акта, державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості в сфері оборони, економіки, науки та техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки й охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані в порядку, встановленому законодавством, державною таємницею та підлягають охороні державою [12].

Останній принцип, який буде розглянуто в рамках даного дослідження, є принцип відповідальності. В контексті питання, що досліджується, для нас найбільший інтерес становить такий вид відповідальності як відповідальність юридична. Відповідно до

ст.14 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України» особи рядового та начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, яких притягнуто до відповідальності за корупційні правопорушення, пов'язані з порушенням обмежень, передбачених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» [13], підлягають звільненню із служби в триденний строк з дня отримання відповідним органом або установою виконання покарань копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили [5].

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна зробити наступні висновки. Під принципами діяльності ДПтС України в правоохоронній системі, слід розуміти закріплені на нормативно-правовому рівні керівні та неперушні правила, на основі яких здійснюється регламентація діяльності ДПтС України. При цьому принципи діяльності ДПтС України в правоохоронній системі можна класифікувати за рядом критеріїв. До загальноправових принципів діяльності вищенаведеного органу слід віднести верховенство права, законність, забезпечення поваги та дотримання прав і свобод людини та громадянина, гуманізм. До міжгалузевих (що поширюються саме на центральні органи виконавчої влади) – позапартійність, єдиноначальність, колегіальність при розробці важливих рішень, забезпечення єдності державної політики, відкритості та прозорості, відповідальності. У свою чергу, принцип взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, благодійними та релігійними організаціями, а також принцип відкритості для демократичного цивільного контролю виступають галузевими принципами діяльності ДПтС України в правоохоронній системі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної

української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел.] – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998– . – Т. 5 : П–С. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2003. – 736 с.

3. Указ Президента України «Про затвердження Положення про Державну пенітенціарну службу України» : від 06.04.2011 р., № 394/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 28. – Ст. 1161.

4. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» : від 17.03. 2011 р., № 3166–VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 27. – Ст. 1123.

5. Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» : від 23.06.2005 р., № 2713–IV // ВВР України. – 2005. – № 30. – Ст. 409.

6. Конституція України : від 28.06.1996 р. // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

7. Кодекс адміністративного судочинства України : від 06.07.2005 р. // ВВР України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : від 02.11.2004 р., № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.

9. Юридична енциклопедія: В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998– . – Т. 2 : Д–Й. – 1999. – 744 с.

10. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Кучук Андрій Миколайович. – К., 2007. – 213 с.

11. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. –

К. : Юрид. думка, 2007. – 992 с.

12. Закон України «Про державну таємницю» : від 21.01.1994 р., № 3855–ХІІ // ВВР України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.

13. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» : від 07.04.2011 р., № 3206–VI // ВВР України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

Сидоренко С. М. Принципи діяльності Державної пенітенціарної служби України в правоохоронній системі / С. М. Сидоренко // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 578–584 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_95.pdf

З'ясовано етимологічне походження поняття «принципи», охарактеризовано нормативно-правове закріплення принципів діяльності Державної пенітенціарної служби України, з'ясовано перелік принципів діяльності Державної пенітенціарної служби України, розкрито зміст основних принципів діяльності Державної пенітенціарної служби України.

Сидоренко С.Н. Принципы деятельности Государственной пенитенциарной службы Украины в правоохранительной системе

Установлено этимологическое происхождение понятия «принципы», охарактеризовано нормативно-правовое закрепление принципов деятельности Государственной пенитенциарной службы Украины, установлено перечень принципов деятельности Государственной пенитенциарной службы Украины, раскрыто сущность основных принципов деятельности Государственной пенитенциарной службы Украины.

Sidorenko S.N. Principles of the State Penitentiary Service of Ukraine in the Judicial System

The article found etymological origin of the concept of the principles described regulatory principles of consolidation of the State Penitentiary Service of Ukraine, found a list of principles of the State Penitentiary Service of Ukraine, revealed the basic principles of the State Penitentiary Service of Ukraine.

Форум права